

RASPRAVE I ČLANCI

Niko Ikić

PRIMAT U SINODALNOSTI – SINODALNOST U PRIMATU. REFLEKSIJE NA KATOLIČKO- PRAVOSLAVNI DIJALOG¹

Prof. dr. sc. Niko Ikić

Katolički bogoslovni fakultet, Sarajevo

UDK: 261.8: 260.1[282:281.1/.9][262.131:262.4][262.5II.
VATIKANSKI] [.009.17]"2007./2016."(I-15 : I-11)[0.000.282]

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 25. veljače 2017.

Sinodalnost i primat stoljećima su se činili nespojivi, a jaz među njima nepremostiv. Kakva je današnja ekumenska katoličko-pravoslavna perspektiva iz vida odnosa primata i sinodalnosti?

U ovom se radu iz naznačenog vida kratko predstavlja teološko udaljavanje, posebno Prvim vatikanskim saborom, te ekumensko približavanje na temeljima i dokumentima Drugog vatikanskog sabora, na mišljenjima uvažanih katoličkih i pravoslavnih teologa i dokumentima Mješovite međunarodne komisije, posebno iz Ravenne 2007. i Chietija 2016. godine.

Rad jasno svjedoči promjenu teološke svijesti na obje strane da se primat i sinodalnost, kao dvije strukture Crkve koje počivaju na razvojima dviju ekleziologija (euharistijske i univerzalne), više ne isključuju nego se jedna drugoj otvaraju i nadopunjavaju se. Svaka struktura treba onu drugu. Njihovu kongruenciju kao pravac valja uočiti i primjenjivati, a njihovu konfrontaciju isključiti. Valja nam sve više tražiti razumijevanje primata u sinodalnosti, a sinodalnost gledati u primatu, kako bismo napredovali na putu jedinstva Crkve.

Ključne riječi: Ekumenizam, sinodalnost, primat, ekleziologija.

¹ Predavanje je održano na međunarodnom simpoziju KBF-a u Sarajevu 13. studenog 2015. u okviru simpozijske teme: *Odnos primata i sinodalnosti u strukturi Crkve*. Ovdje je malo doradena verzija.

Uvod

Nikola Kuzanski (Cusanus, 1401. – 1464.) poslije pada Carigrada 1453. i već vidljiva neuspjeha firentinske unije imao je viziju nebeskog sabora religija koji saziva sam Krist kao *Logos universale* jer da je, prema njemu, mnoštvo religija na zemlji postalo nepodnošljivo. Pri tome je Kuzanski očekivao kako će se na tom saboru spoznati da Crkva koju predstavlja Petar može ispuniti religiozne čežnje svih.² Ratzinger također navodi ovu želju Kuzanskog i zaključuje da bi dijalog religija u naše vrijeme morao sve više postati oslušivanje nebeskog Logosa koji nam pokazuje jedinstvo usred naših podjela.³

Nebeski sabor religija nije se dogodio. Više od 500 godina kasnije nije ostvareno puno jedinstvo Crkve, što više, dogodile su se i nove podjele. Na putu jedinstva danas nam je više nego ikad potrebno oslušivanje nebeskog Logosa. Na putu ponovnog zbližavanja katolika i pravoslavaca jedno je od najosjetljivijih ekumenskih pitanja danas odnos primata i sinodalnosti, koje se ovdje propituje iz najnovije perspektive novih dokumenata, i na temelju mišljenja nekih značajnih pravoslavnih teologa.⁴ U žarištu je problema međusoban odnos dviju struktura Crkve, one zapadne pod pojmom primat ili primicijalnost i one istočne pod pojmom sinodalnost ili koncilijarnost.⁵ Riječ je o razvoju dvaju tipova teologija ili dvaju različitih teoloških vidika (*typoi*).

Sinodalnost i primat stoljećima su se činili nespojivi, a jaz među njima nepremostiv. Je li to doista tako gledano iz današnje ekumenske perspektive?

2 Navedeno prema Hans Urs von BALTHASAR, *Glaubhaft ist nur Liebe*, Einsiedeln, 1963., 10. Usp. također LKThK, VII 2, 990, pojam Nikolaus v. Kues. Što bi Kuzanski rekao na mnoštvo religija danas?

3 Usp. Joseph RATZINGER, Crkva, Izrael i svjetske religije, Verbum, Split, 2007., 103.

4 Ovdje podsjećam na to da je KBF u Sarajevu 19. studenog 2005. u povodu 40. obljetnice Drugog vatikanskog sabora održao simpozij na temu Sinodalnost Crkve, pod vidom shvaćanja i prakticiranja sinodalnosti samo unutar Katoličke Crkve i katoličke teologije. Tadašnja tematska predavanja vidi u: *Vrhbosnensia*, 10 (2006.) 1, 13-153.

5 Zapadnu strukturu neki iz biblijskoga konteksta gledaju kao petrovski model kojemu bi u središtu bio zakon, a istočnu kao ivanovski model temeljen na ljubavi. Na Zapadu je protestantska teologija razvila pavlovski model temeljen na slobodi koji ovdje izostavljam. Više: Josef BLANK, Neuteamentliche Petrus-Typologie und Petrusprimat, u: *Concilium*, 9 (1973.), 174-178.

1. Kristalizacija pojmova

U teološkoj komunikaciji kršćanskog Istoka i Zapada potrebno je podsjetiti na jednu važnu posebnost koja može biti presudna za razumijevanje naznačenog pitanja odnosa primata i sinodalnosti. Naime, često se događa da kada istočnjak i zapadnjak nešto isto formuliraju, da doista ne misle isto i obratno, kada nešto različito formuliraju da sadržajno misle isto. Kako se razumijeva pojmove primata i sinodalnosti na Istoku i Zapadu?

Temeljni pojmovi ovog uratka *primat* i *sinodalnost* nemaju isto značenje u zapadnoj – katoličkoj i istočnoj – pravoslavnoj teološkoj terminologiji. *Sinodalnost* je filološka izvedenica od pojma *sinoda* koja izvorno dolazi od dviju grčkih riječi *syn* i *odos* što doslovno znači zajedno (s, sa) na putu. Kao jedna kovanica pojam *sinoda* općenito označava *sastanak (sabor)* svih biskupa na nekoj razini. Na kršćanskom Istoku pak *sinodalnost* u prvom redu označava primarno počelo eklezijalnog ustrojstva svih autokefalnih pravoslavnih Crkava. Kod većine autokefalnih Crkava sinodalni način predstavlja najviši organ upravljanja koji ima zakonodavnu, sudsku i administrativnu vlast posebno pri izboru patrijarha, pri otvaranju ili zatvaranju neke biskupije ili njezinu višem rangiranju. U ovom razumijevanju *sinode* ispravno bi bilo reći da Sveti sinod vodi autokefalnu Crkvu na čelu s patrijarhom, dok se to isto prije formuliralo da Crkvu vodi patrijarh sa Svetim sinodom. Povijesno se pojava sinodalnosti na Istoku povezuje s 4. stoljećem, ali je pojam doživio snažne pravne sadržajne promjene u 12./13. st., a konačno oblikovanje u 18./19. st.

Za razliku od istočnog dugostoljetnog razumijevanja i prakticiranja sinodalnosti, rimokatoličko primicijalno ustrojstvo gleda *sinodalnost* unutar Katoličke Crkve, pored ranokršćanske važnosti, u prvom redu kao postkoncilsku novost, čiju ulogu i važnost danas veže primarno uz zasjedanja biskupskih sinoda, koje su pozitivan korak u približavanju dviju struktura Crkve.

Također valja podsjetiti na to da se kako na Istoku tako i na Zapadu pojam i sadržaj primata još različitiije tumači i razumije, što

stoljećima rezultira velikim ekumenskim napetostima, koje valja strpljivo i temeljito prevladati.⁶

2. Ekumenski smjer od konfrontacije prema kongruenciji

Papinski primat uvijek je bio *questio disputata specialis*.⁷ Ovo se ne odnosi samo u relaciji prema pravoslavcima nego i drugim Crkvama kršćanskog Istoka, kao npr. Koptima, Armencima i sl., kao i prema današnjim crkvenim zajednicama kršćanskoga Zapada koji ove 2017. godine obilježavaju 500. obljetnicu početka reformacije. Štoviše, o pitanju primata bilo je žučno raspravljano unutar same Katoličke Crkve kao npr. na Prvom vatikanskom saboru, o čemu posebno svjedoči tzv. manjinska skupina biskupa i teologa. Tada je ovo pitanje u sklopu tadašnjih teoloških interpretacija i povijesnih prilika ipak dobilo svoju dogmatsku proklamaciju u definiranim pojmovima *nezabludivost* i *primat*. Taj Sabor razumije papinsku nezabludivost kao najvišu dogmatsku konkretizaciju papinskoga primata. Sabor-ska definicija primata sadržajno ističe da je papa Kristov namjesnik, vidljiva glava Crkve, njezin vrhovni pastir, apostolski prvak. Prema tome, Rimski je biskup glava cijele Crkve te otac i učitelj svih kršćana. Njegova jurisdikcija postaje univerzalna i definira se kao *potestas iurisdictionis propriae episcopalis ordinaria et immediata*. *Potestas propriae episcopalis* odnosi se na opću pastirsku službu pape, a *potestas ordinaria* izražava da ne dobiva svoju vlast delegacijom biskupa nego snagom svoje službe. *Potestas immediata* znači da za izvršavanje svoje vlasti ne treba dopuštenje mjesnog biskupa, komentira Kasper.⁸ Prema ovome Saboru, papi je predana ista punina redovne i neposredne vlasti (*plenitudo suprema potestatis*) kao i

6 O tome više: Niko IKIĆ, Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko-dogmatski i ekumenski pogledi, KBF – Sarajevo i Glas Koncila – Zagreb, 2015.

7 Usp. npr. Aristi von VASILIOS, Das Papstamt – Dienst oder Hindernis für die Ökumene?, Regensburg, 1985. Usp. također Niko IKIĆ, Primatus – quaestio oecumenica specifica, u: Niko IKIĆ – Aleksandar KOVAČEVIĆ, ur., Jedna, sveta, opšta i apostolska Hristova Crkva – Kongarovi pogledi u prošlost – otvaranje perspektiva budućnosti, Beogradska nadbiskupija, Beograd, 2016., 71-89.

8 Usp. Walter KASPER, Primat und Episkopat nach dem Vaticanum I., u: Tübinger Theologischer Quartalschrift, 142 (1962.) 60.

Petru, tj. voditi cijelu Crkvu i upravljati njome. Prvenstvo se odnosi kako na vjeru i moral tako i na crkvenu stegu i vodstvo.⁹

Ovakva definicija primata skoro je potpuno isključivala sinodalnost pa je razumljivo da je još više opteretila ekumenska nastojanja između Katoličke i Pravoslavne Crkve. Ona je produbila već postojeću konfrontaciju na ovome pitanju. U povezanosti s tom definicijom pojavile su se ekstremne pamfletske interpretacije na svjetskoj i domaćoj razini na koje ovdje samo ukazujem.¹⁰ Najčešće se papu predstavljalo kao apsolutnog monarha. Zajedno s Ratzingerom ističem da Prvi vatikanski sabor nije ni imao namjeru definirati papu kao apsolutnoga monarha nego, naprotiv, kao jamca poslušnosti spram objavljenoj Riječi i predaji vjere.¹¹ S druge strane, mora se objektivno priznati da je unutar tadašnjeg katoličkog razumijevanja primata bilo premalo mjesta za sinodalnost u Crkvi, a istočnjaci su na drugoj strani još više prionuli samo uz nju kao jedino moguću i samu po sebi savršenu strukturu Crkve te su tako potpuno odbacivali primicijalnu dimenziju. Tako su Prvovatikanske formulacije nezabludivosti i primata skoro jedno cijelo stoljeće postale najvećim kamenom spoticanja, a ne približavanja dviju struktura Crkve.

Promjenu smjera i klime omogućava Drugi vatikanski sabor koji ne odstupajući od nauka Prvog vatikanskog koncila temeljno nudi novo dogmatsko vrednovanje primata, crkvenog autoriteta uopće i vlasti kao služenja te preciznije obrađuje eklezijalni odnos pri-

9 Usp. PRVI VATIKANSKI SABOR, Pastor aeternus. Prva dogmatska konstitucija o Kristovoj Crkvi, u: H. DENZINGER – P. HÜNERMANN, Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoredu, Đakovo, 2002., br. 3050-3064.

10 Krajem 19. st. pojavilo se jedno očito tendenciozno i pamfletno izdanje nekadašnjeg talijanskog isusovca L. Desancisa. Djelo je s talijanskog jezika preveo srpsko-pravoslavni svećenik Ljubomir Vlačić pod nazivom: Papa nije nasljednik svetoga Petra. Vlačić iznosi tezu da Petar nije nikada bio u Rimu, budući da su njegovu stolicu pronašli tek 1666. god., na kojoj je pisalo: „Alah je Bog, Muhamed je njegov prorok.“, što je njemu dokaz da stolica nije nikada pripadala Petru nego Sulejmanu, usp. 21-22. Tamo se papu naziva lažljivcem koji druge uvodi u laž, lupežom koji se uvukao u tor. Također postoji i danas poneko izdanje koje promovira potpuno antiekumenski duh. Među takve moglo bi se ubrojiti izdanje: Momir VASILJEVIĆ– Zoran MILOŠEVIĆ, Rim ne miruje. O starim i novim pokušajima Rimokatoličke crkve da potčini pravoslavne, Beli anđeo, Šabac, 2003. Neki su tekstovi reprint pamfleta s kraja 19. stoljeća. Izvor antiekumenskog duha može se naći također u djelu: POPOVIĆ J., Pravoslavna Crkva i ekumenizam, Hilendarski putokazi, 2. izd., manastir Hilandar, Sveta Gora Atonska, 1995. Napade s protestantske strane vidi u: ILIRIK, M.V., Spis protiv papina primata, u: Kairos – Evandeoski teološki časopis, III (2009.)1, 138-171.

11 Usp. J. RATZINGER, Duh liturgije. Temeljna promišljanja, Ziral, Mostar – Zagreb, 2001., 163.

mata i episkopata, primata i sinodalnosti, to jest njihovu sinergiju u službi jednog i najvišeg autoriteta Crkve koji djeluje na dva načina: prvo, pape kao glave episkopata i drugo, episkopata s glavom.¹² U ovakvom okviru primat se temeljno gleda u kolegijalnosti (koncilijarnosti, sinodalnosti), a kolegijalnost (koncilijarnost, sinodalnost) u primatu.

Iako ovaj Sabor *expressis verbis* izravno ne obrađuje pojam *sinodalnost*, on se podrazumijeva u važnim pojmovima, kao što su *kolegij biskupa*, *biskupske sinode*, *biskupske konferencije* koje valja razumjeti kao stalnu ustanovu biskupa nekog područja,¹³ nadalje nadbiskupijske ili patrijaršijske ili biskupijske sinode. Biblijsko utemeljenje današnjeg razumijevanja pojma sinode valja gledati također u pojmu *narod Božji* (1 Pet 2), a pojam je upotrijebljen i kao oznaka za *apostolski koncil – sinodu* (Dj 15). Novo poimanje pojma *autoriteta i primata* omogućava šire teološko razumijevanje pojma *sinode* i sve snažniju ulogu i primjenu sinodalnosti u okviru Katoličke Crkve poslije Drugog vatikanskog sabora.

U ovakvom razumijevanju pojmova za našu *questio disputata* primata otvaraju se nove ekumenske perspektive i omogućava promjena pogleda (*mutatio visuum*) kod katoličkih i pravoslavnih teologa u pozitivnom smjeru jedinstva Crkve. Smjer je jasan. Ide se polako od konfrontacije prema kongruenciji. Temeljna su polazišta, između ostalih, pojmovi *Crkva*, *narod Božji*, a za nas su posebno važni teološki pojmovi *episkopat* i *kolegij biskupa*, *communio* i *successio* iz eklezijalnog i sakramentalnog vida. Oni omogućavaju tezu da se zajedništvu Kristove Crkve i zajedništvu Crkava u načelu ne protivi papinski primat i njegova nezabludivost te da se sinodalnost može približiti primatu, a primat sinodalnosti. Novi smjer ide prema koegzistenciji i kongruenciji *petrovskog* (zapadnog) i *ivanovskog* (istočnog) *modela* strukture Crkve.

12 Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Lumen gentium* (LG) 20-23.

13 Usp. Zakonik kanonskog prava s izvorima (ZKP), Glas Koncila, Zagreb, 1996., 342, 447, 460. Pojam Biskupska konferencija prvi je službeno uveo papa Leon XIII. u svojoj instrukciji *Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium* 24. kolovoza 1889. god. Usp. Leonis XIII Acta, IX (1890.), 184.

3. Nove teološke refleksije katoličkih i pravoslavnih teologa

Za novi pogled i nove inicijative vezane uz našu temu prvo valja istaknuti skupinu teologa, među kojima se mora posebno spomenuti Yvesa Congara, čija je 20. obljetnica smrti obilježena 2015. godine, uz Henryja de Lubaca, Karla Rahnera, Hansa Ursa von Balthasara, Josepha Ratzingera i druge, koja je svojim mislima i poticajima sredinom 20. st. silno doprinijela da nove ekleziološke misli nadahnu i uđu u dokumente Drugog vatikanskog sabora, a poslije Sabora se zdušno zalagala za oživotvorenje i provođenje koncilskih smjernica. Poslije Sabora je, uz već spomenuta imena, proširena skupina teologa, među kojima posebno spominjem kasnije imenovane kardinale npr. Karla Lehmana, Waltera Kaspera i Lea Scheffczyka, implementirala temeljne zaključke Sabora i tražila nove načine njihove primjene na području teoloških interpretacija posebno krucijalnih ekumenskih pojmova kao što su odnos primata i kolegijaliteta biskupa, odnos mjesne i opće Crkve te, s posebnim interesom, odnos primata i sinodalnosti.

Tim se pitanjima pristupalo vrlo sustavno i sveobuhvatno, a posebno iz povijesnog, biblijskog i dogmatsko-ekumenskog vida. Kao ogledni primjer teološke nijansiranosti i dubine iz spomenute skupine teologa predstavljam Congarove misli s obzirom na biblijsko utemeljenje primata. On je ukazivao na Petrovu prednost i isticao određeni vid primata na temelju paralelnih biblijskih izričaja. Tako su prema Ef 2,20 svi apostoli temelj, dok je Petar prema Mt 16,18 glavna stijena. Slično su prema Dj 20,28 i 1 Pet 5,2 svi apostoli pastiri, dok je Petar prema Iv 21,15-17 sveopći pastir. Još izravnije se ističe da prema Mt 18,18 i 28,18 te Iv 20,23 svi apostoli imaju ključeve vezati i odrješiti, dok je Petar prema Mt 16,19 primio tu vlast kao pojedinac. Prema Dj 1,8 svi su apostoli svjedoci uskrsloga Krista, dok je Petar prema 1 Kor 15,5 i Lk 24,34 prvi svjedok. Prema Iv 17,9 i 20 Isus je molio za sve, dok prema Lk 22,23 moli posebno za Petra da u vjeri učvršćuje svoju braću. Congar zaključuje da je Petar imao dvostruku utemeljenost: jedna je zajednička, a druga osobna. Ova druga dimenzija izdvaja i ističe Petra u okviru zajedni-

ce apostola. On je stijena, a ne samo temelj, on ima opću pastirsku službu, ali je i sveopći pastir, rezimira Congar.¹⁴

Kako Congar tako i drugi teolozi uočavaju, s obzirom na odnos primata i sinodalnosti, da je od presudne teološke ekumenske važnosti eklezijalno razumijevanje pojma *communio ecclesiarum* koji se u najvećoj i najdubljoj mjeri manifestira u *communio eucharistica*. Temeljno uporište novog razumijevanja zajedništva Crkava temelji se na dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium* gdje se u br. 8 umjesto identifikacijske glagolske forme *est* smisleno koristi forma *subsistit*. Ovakva mala, ali važna diferencijacija omogućava Saboru ustvrditi „*da se izvan njezina organizma (Katoličke Crkve, umetnuo N.I.) nalaze mnogi elementi posvećenja i istine...*“ Ovom se tvrdnjom priznaje da izvan granica Katoličke Crkve postoje elementi crkvenosti, drugim riječima postoje druge Crkve u kojima se nalazi jedna jedina Kristova Crkva u većoj ili manjoj mjeri.

3.1. Primat se otvara sinodalnosti

Povijesno-dogmatski moglo bi se sažeti da je Prvi vatikanski sabor crkveno zajedništvo promatrao kao *piramidalnu monarhiju*, a Drugi vatikanski sabor gleda crkveno zajedništvo umreženo kao *communio ecclesiarum* i *communio fidelium*. Ako za Prvi vrijedi slika piramide, onda za Drugi vrijedi slika mreže. U kakvoj teološkoj vezi stoje *primat* i *communio ecclesiarum*?

U traženju odgovora na ovo pitanje valja poći od zajedništva Crkava. U njemu je biskup mrežna spojnica između mjesne i opće Crkve. Sa svim ostalim biskupima na čelu s papom on je odgovoran za cijelu Crkvu u jednom apostolskom poslanju. Zašto? Zato jer opća Crkva (*una et unica Ecclesia*) postoji *in et ex* pojedinih mjesnih Crkava.¹⁵ Mjesne Crkve oblikovane su na sliku opće Crkve u kojima je i od kojih (*in quibus et ex quibus*) sastavljena jedna i jedina Kristova Crkva. U ovakvoj umreženoj ekleziologiji mjesna je Crkva dio opće Crkve, a opća Crkva nije neka *nadcrkva* odvojena od mjesnih

14 Usp. Yves CONGAR, Papa kao patrijarh Zapada, u: Svesci – Communio, 55 (1984.) 16. O sažetim mišljenjima drugih teologa usp. Niko IKIĆ, Petrovska služba, 143-150.

15 Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, LG 23.

Crkava, niti je opća Crkva suma dijelova mjesne Crkve, nego ontološka stvarnost u sebi koja živi u mjesnim Crkvama. U svojoj se biti *opća – katolička* Crkva objavljuje u sinaksi¹⁶ mjesne Crkve. U tom su smislu karakteristike opće Crkve da je ona jedna, jedinstvena, nedjeljiva, apostolska, sveta i opća (katolička). Jednom je primarno čini jedna apostolska vjera, isti sakramenti s jednom euharistijom te ista apostolska služba. Crkva je nedjeljiva jer ne postoje dva Krista ni dva Kristova tijela. Ove zajedničke opće elemente ne može mijenjati ni mjesna ni regionalna Crkva jer su oni bit opće Crkve i općeg crkvenog zajedništva. Svaka mjesna Crkva svih vremena (prošla, sadašnja i buduća, dakle i ona proslavljena) i na svakome mjestu stoji u određenom zajedništvu s jednom Crkvom Isusa Krista. Dakle, euharistijsko zajedništvo središnji je temelj crkvenoga zajedništva.

Za još bliže razumijevanje naše teme mora se istaknuti da u svojoj biti *communio ecclesiarum* treba službe kao svoju konkretizaciju jer samo *communio* i *institutio* čine *unio* Crkve. Službe i vlast u Crkvi, dakle autoritet na mjesnoj, regionalnoj i općoj razini, izvire iz *communio ekleziologije* i usmjerene su na zajedništvo. Iz toga slijedi da je papinski primat konstitutivan za *communio* biskupa, a da je primat također bitno uronjen u *communio episcoporum*. Cjelovito zajedništvo Crkve ima instituciju nezabludivosti jer *narod Božji* kao cjelina ne može zabluditi. Nezabludivost u Crkvi ima više stupnjeva: spomenuta nezabludivost cijele Crkve, dalje nezabludivost episkopata na čelu s papom, a najviša je ona *ex chatedra* Rimskog prvosvećenika kao glave Crkve i episkopata, pri čemu treba snažno istaknuti da je esencijalno nezamisliva glava odvojena od tijela i tijelo od glave, zaokružuje Scheffczyk.¹⁷ U ovom duhu promatrano bilo bi ispravnije odnos mjesnih biskupa s papom označavati *cum Petro*, a ne samo *sub Petro*, predlaže Ganoczy.¹⁸ Čini se još najlogičnijim taj odnos izraziti uključujući obadva čimbenika izrazom *cum Petro et sub Petro*.

16 U eklezijalnom smislu pojam označava sastajanje ili sabranje u punoći i svetosti.

17 Usp. Leo SCHEFFCZYK, Das Petrusamt in der Kirche: übergeordnet – eingefügt, u: *Catholica*, 32 (1978.), 35-36.

18 Usp. Alexander GANOCZY, Wie kann die Kollegialität dem päpstlichen Primat gegenüber aufgewertet werden?, u: *Concilium*, 4 (1971.), 267-273.

Ovako se interpretirani primat u Crkvi otvara sinodalnosti i kao takav može biti *centrum unitatis et signum veritatis* jedne opće Kristove Crkve a da se ne umanji autoritet biskupa ni sinodalna struktura crkvenih tradicija. Autoritet u Crkvi nije nikakav privatan posjed ali ni delegirani nalog. On je dar Duha koji je osmišljen služanjem i provođen u ljubavi, utemeljen na Božjoj riječi, a predoznačen u euharistiji. Taj je autoritet povezan s Božjim spasenjskim planom i strukturom Crkve u apostolskom nasljeđu. U ovom se duhu autoritet pojavljuje na više razina, a Ratzinger zaključuje kako jedna razina ili struktura treba onu drugu. On ističe da primat može živjeti samo preko živoga episkopata, a episkopat može očuvati svoje dinamično i apostolsko jedinstvo samo u trajnoj povezanosti s primatom. Kada jedno od ovoga dvoga oslabi ili se umanji, trpi čitava Crkva, zaključuje Ratzinger.¹⁹

3.2. Sinodalnost se otvara primatu

Stoljetne tradicionalne stavove iz pravoslavne perspektive o primatu Rimskog prvosvećenika moguće je sažeti u nekoliko rečenica: oni priznaju primat časti, ali ne i vlasti. Rimski biskup za njih je *primus inter pares*, kako se inače tretiralo pravoslavnog patrijarha među arhiepiskopima jednog svetog sinoda neke autokefalne Crkve. Dakle, Rimu se na Istoku itekako priznavalo i priznaje da je *prima sedes* u naučavanju vjere, u raznoraznim prizivima, ali se primat shvaća kao prvenstvo samo u odnosu na zaštitu i očuvanje vjere, a ne na isključivo pravo uređivati crkvenu disciplinu cijele Crkve. Istočnjaci nisu nikada poistovjećivali Petra i papu, kao što je to prošireno i udomaćeno na Zapadu. U njihovim očima Petar je učitelj vjere, a papa je rimski biskup. Petru su iskazivali ljubav, rimskom papi poštovanje kao *korifeju* apostola, čak i poslije famozne 1054. god., pri čemu su uvijek razlikovali biblijsko prvenstvo i eklezijalnu ulogu od jurisdikcijskoga primata. Za opravdanje svoga stava stoljećima su navodili svoju biblijsku egzegezu tekstova koji dodiruju primat ili

¹⁹ Ratzinger je ovu tezu izrekao u jednom predavanju u Rimu 1998. god., pod naslovom Crkveni pokreti i njihov teološki smještaj, u ISTI: Novi izljevi Duha, pokreti u Crkvi, Verbum, Split, 2008., 54.

Petrovo prvenstvo, također i tradiciju ranokršćanske Crkve, te teološke razloge koje je o tom pitanju u najvećoj mjeri iznjedrila kontroverzna teologija poslije raskola.

Nasuprot takvim tradicionalnim općenitim stavovima u 20. stoljeću pojavila se značajna skupina pravoslavnih teologa koja o odnosu primata i sinodalnosti pomalo, ali sigurno, razbija stoljetni kalup istočnog razmišljanja. Autoriteti poput Nikolaja Afanasieva (1893. – 1966.) i njegovih učenika – Aleksandra Šmemana (1921. – 1983.) i Johna Meyendorfa (1926. – 1992.) te drugih kao npr. Pavla Evdokimova (1901. – 1970.) i Damaskinosa Papandreoua (1936. – 2011.) jednostavno na drugi način pristupaju petrovskoj službi, razumijevanju je i uvelike uvažavaju.²⁰ Odmah treba reći da ni njihovi stavovi nisu postali katolički i nisu jedinstveni o našem pitanju, ali na različite načine uvelike otvaraju vrata i omogućavaju nove poglede na odnos primata i sinodalnosti. Zajednički formulirano, oni snažno uočavaju i ističu potrebu jedinstvenoga centra za jedinstvo Crkve, što je velik korak u pravome smjeru, što istočnu sinodalnost otvara zapadnome primatu. Naravno da je put teološkog približavanja i jurisdikcijskog usklađivanja dugotrajan i mukotrpan.

Uvjeren sam da je za našu temu vrijedno spomenuti koncept euharistijske ekleziologije koji razvija Nikolaj Afanasiev, a koji iz katoličke perspektive produbljuje Joseph Ratzinger. U svome razmišljanju Afanasiev polazi od mjesne Crkve u kojoj vidi ostvarenu Crkvu Isusa Krista, koji je na euharistijski način u punini prisutan u svakoj mjesnoj Crkvi. Stoga je mjesna Crkva sa svojim biskupskim autoritetom temeljna jedinica Crkve. Prema toj koncepciji, jedinstvo Crkve ne leži u univerzalnosti nego u trinitarnom zajedništvu ljubavi. Ta koncepcija ne stavlja u prvi plan pravne veze primicijalnog jedinstva nego više onaj sinodalni ključ povezanosti u euharistijskom zajedništvu u kojemu je čaša blagoslovna zajedništvo Krvi Kristove, a kruh zajedništvo Tijela Kristova budući da su, prema Pavlu, jedno tijelo mnogi koji su dionici jednoga kruha i jedne čaše (1 Kor 10,16-

20 Usp. pojedine naslove spomenutih autora: Aleksandar ŠMEMAN, *Ideja primata u pravoslavnoj eklziologiji*, Radimir RAKIĆ (ur.), *Primat apostola Petra. Gledište Pravoslavne crkve*, (prev. Jovan Olbina), Kragujevac, Kalenić, 1989., 27-50; N. AFANASIEV, *Crkva predsestavajuća u ljubavi*, u: isto, 51-98; J. MEYENDORF, *Sveti Petar u vizantijskom bogoslovlju*, u: isto, 7-26.

21). Sažeto rečeno, Krist je po euharistiji prisutan u svojoj Crkvi, a euharistijska je Crkva kao tijelo punina Krista. Dakle, mjesna Crkva koja slavi euharistiju i koja je u zajedništvu vjere i ljubavi s drugima u punini je pravo tijelo Kristovo, reinterpreтира ovu koncepciju Felmy.²¹

Euharistijsko zajedništvo ljubavi (*communio eucharistica*) vidljivo se manifestira u crkvenim službama (episkopatu i primatu). U koncepciji euharistijske ekleziologije biskup je vlast u Crkvi koju mu daje Crkva. Ova teza nije ugroza primata u njegovoj općenitosti nego više odbacivanje opravdavanja teze univerzalne ekleziologije, koja je nošena duhom svoga vremena razvila viziju univerzalnog biskupa s vlašću nad drugim biskupima mjesnih Crkava. Rimskoj univerzalnosti primata Istok suprotstavlja univerzalnost vjere i Crkve. S druge strane, u ovoj koncepciji *sinodalnost* se eklezijalno odnosi na svjedočenje identiteta zajedništva, a ne vlasti. Stoga ova koncepcija ističe da ni *sinoda* nije vrhovna vlast u Crkvi nego je ontološko jedinstvo jedne i svete, katoličke i apostolske Crkve koja želi govoriti jednim usuglašenim glasom vjere, zaključuje Šmeman.²²

Damaskinos Papandreou pristupa ekleziološki našoj temi tezom da je biskup *ikona* Krista koji je Glava Crkve, a biskup je strukturalni element Crkve. Cjelokupno otajstvo Crkve ne može se shvatiti ni kao pojedini dio ni kao sumu Crkava. Dakle, euharistijsko jedinstvo Crkve (*communio eucharistica*) razumije jedinstvo s biskupom kao stvarni misterij Crkve. Kad je Petrova uloga unutar biskupskog kolegija u pitanju, Papandreou nedvojbeno priznaje da je Petar *korifej apostolskog zbora*, ali ne poistovjećuje petrovsku službu i papinstvo. Zajedno s Johnom Meyendorffom smatra da Rimaska Crkva kao lokalna Crkva ne može imati opću jurisdikciju nad cijelom Crkvom.²³

21 Usp. Karl Christian FELMY, Petrusamt und Primat in der modernen orthodoxen Theologie, u: Hans-Joachim MUND (ur.), Das Petrusamt in der gegenwärtigen theologischen Diskussion, Schöningh, Paderborn, 1976., 95. O Afanasievoj euharistijskoj ekleziologiji u relaciji euharistijske i univerzalne ekleziologije, mjesne i opće Crkve, primata i autokefalnosti te o kritici njegova koncepta Joannisa Zizioulasa i Dimitrua Staniloae vidi: Darija s. Pia HERMAN – Ante MATELJAN, Euharistijska ekleziologija Nikolaja Afanasieva, u: Crkva u svijetu, 49 (2014.) 1, 81-105.

22 Usp. Aleksandar ŠMEMAN, Ideja primata u pravoslavnoj ekleziologiji, 36-38.

23 Usp. Damaskinos PAPANDREOU, Bleibendes und Veränderliches im Petrusamt, u: Joseph RA-ZINGER (ur.), Dienst an der Einheit. Zum Wesen und Auftrag des Petrusamts, Patmos, Düsseldorf,

Pavao Evdokimov priznaje da je Petar *protos* među apostolima i prvi zajedno s njima slavi euharistiju. Za njega bit Crkve leži u trinitetu. Bog Otac ima prednost u trinitarnoj ljubavi, a istodobno druge dvije božanske osobe nisu podčinjene. Prema istom načelu, jedna od Crkava ima prvenstvo ljubavi za euharistijskim stolom koja se posebno brine za jedinstvo Crkve, razmišljao je Evdokimov, koji je poučavao na Institutu Saint-Serge u Parizu.²⁴

Zakružujući doprinos katoličkih i pravoslavnih teologa o odnosu primata i sinodalnosti može se s pravom konstatirati da se osjeća polagano otvaranje primata sinodalnosti i sinodalnosti primatu.

4. Nade i tjeskobe na putu približavanja

Iz dosada rečenoga jasno je da se dvije stvarnosti i dvije strukture Crkve više ne isključuju nego se jedna drugoj otvaraju i jedna drugu nadopunjava. To svjedoči i zajednička Teološka međunarodna komisija koja je počela ozbiljno teološki-eklezijalno razmišljati o osjetljivu odnosu. U njoj se već neko vrijeme osjeća dobra volja i prilično pozitivna klima pronaći zajedničko teološko rješenje o davno zavezanom čvoru. Do zajedničkog rješenja odnosa primata i sinodalnosti, koje bi bilo prihvatljivo objema stranama, još je dalek put, a do cilja se može doći samo zajedničkim traženjem, koje je već rezultiralo određenim konkretnim prijedlozima u relevantnim dokumentima.

Teolozi jedne i druge strane potpuno su svjesni da je potrebno dobro pripremiti put otvaranju ove osjetljive teme. Približavanju našoj temi i mukotrpnom pripravljanju puta poslužili su značajni tematski širi, ali temeljni dokumenti Komisije na kojima se godinama radilo kao npr. *Vjera, sakramenti, jedinstvo Crkve* iz Barija 1987.

dorf, 1978., 248-264.

24 Usp. Paul EVDOKIMOV, Kann ein Petrusdienst in der Kirche einen Sinn haben? Russisch orthodoxe Antwort, u: Concilium, 7 (1971.), 287-289. Sličan odgovor dolazi iz grčke perspektive, u kojemu se ističe da određeni primat Rimske Crkve nije upitan ni osporavan, ali njegovo je utemeljenje i prakticiranje iz rimskog kuta odavno predmet nesuglasica. Prema Harkianakisu, onako kako gornje pitanje shvaća Prvi vatikanski koncil, moralo bi se negativno odgovoriti da papinstvo nema smisla, usp. Stylianos HARKIANAKIS, Kann ein Petrusdienst in der Kirche einen Sinn haben? Griechisch-orthodoxe Antwort, u: Concilium, 7 (1971.), 284-287. Autor je bio metropolit Melitoupolisa.

god. te *Sakrament svetoga reda u sakramentalnom ustrojstvu Crkve, s posebnim značenjem apostolskog nasljeđa za posvećenje naroda Božjega i jedinstvo* iz Valama (Finska) 1988. god.²⁵ U ovom kontekstu valja za našu temu predstaviti dva posebno značajna novija dokumenta: tzv. Ravenski dokument s 46 točaka punog naslova *Crkvene i kanonske konsekvencije sakramentalne naravi Crkve. Crkveno zajedništvo, koncilijarnost i autoritet*²⁶ te dokument iz Chietija iz 2016. god. pod naslovom *Sinodalnost i primat u prvom tisućljeću*.

4.1 Smjernice Ravenskog dokumenta iz 2007. god.

Našu temu odnosa primata i sinodalnosti podnaslov Ravenskog dokumenta izravno dotiče. Uvodno je potrebno podsjetiti na to da danas sve pravoslavne Crkve nisu suglasne oko prihvatanja ovog dokumenta, među kojima valja posebno istaknuti Rusku pravoslavnu Crkvu.²⁷ Na ovome mjestu čini se važnim kratko podsjetiti na to da dokument iz Ravenne razlikuje tri razine vlasti: lokalnu, regionalnu i univerzalnu. Na lokalnoj razini biskup je nositelj eklezijalne vlasti koju mu povjerava mjesna Crkva, što i *Stav* Ruske patrijaršije usvaja. Ta razina vlasti najmanje je sporna na objema stranama. Više biskupa objedinjavala je neka regija. Oni su između sebe birali glavnog (*kephale*) koji je na regionalnoj razini bio prvi (*protos*), kako je određivao 34. kanon *Apostolske konstitucije* iz 4. st. Ovaj kanon temelj je sinodalnog poretka na kojemu počiva struktura pravoslavnih Crkava. Ravenski dokument konstatira da izabrani *protos* regije nije ništa učinio bez pristanka drugih biskupa regije, a drugi biskupi regije nisu ništa činili bez njegova pristanka. *Stav* Ruske patrijaršije ovu razinu također prihvaća. Treća je ona opća razina na kojoj su definicije vjere i nauka donosili opći koncili čije odredbe vrijede za sve mjesne

25 Navedene dokumente vidi u: Niko IKIĆ, Ekumenske studije i dokumenti. Izbor ekumenskih dokumenata Katoličke i Pravoslavne Crkve s popratnim komentarima, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2003., 194-216.

26 Usp. Niko IKIĆ, Petrovska služba. Stijena jedinstva i kamen spoticanja. Povijesno-teološki, biblijsko dogmatski i ekumenski pogledi, Sarajevo – Zagreb, Katolički bogoslovni fakultet – Glas Koncila, 2015., 175-181.

27 Budući da njezini delegati nisu bili prisutni u Ravenni, Moskovska patrijaršija je 2013. god. zauzela službeni *Stav* koji se ne poklapa potpuno s Ravenskim dokumentom. Vidi: *Stav* Moskovske patrijaršije o prvenstvu u Vaseljenskoj Crkvi, usvojen 26. prosinca 2013. god., vidi: <https://mospat.ru/ru/2013/12/25/news96344/>.

i regionalne Crkve. Opći koncili također su vanjska manifestacija općeg crkvenog zajedništva. Na objema stranama teolozi se slažu da je na općoj crkvenoj razini Rimaska Crkva *presjedala u ljubavi*, kako se izrazio Ignacije koji je na Istoku, recimo kao *antiohijski primas*, imao posebno važnu poziciju.²⁸ Još je jasnija formulacija iz Ravenskog dokumenta da je Rimski biskup imao ulogu *protosa* među regionalnim patrijarsima, ali teolozi se do sada nisu usuglasili što je to konkretno značilo. Upravo se s ovom tvrdnjom ne slaže *Stav* Ruske patrijaršije. Oni tvrde da na općoj razini nema ni božanskog ni sinodalnog utemeljenja primata osim povijesnog razvoja primata časti. Ako nam je dopušteno poći logikom da je *protos* na mjesnoj razini dokazano imao određene ovlasti, da je također regionalni *protos* na regionalnoj razini dokazano imao neke ovlasti, onda je logično zaključiti da i *protos* na općoj razini mora imati neke ovlasti, koje nisu samo povijesne ili pravne nego koje zadiru u bit poimanja jedinstva Crkve. Iz Ravenskog dokumenta može se jasno zaključiti, prvo, da je određeni primat praksa Crkve na svim razinama potvrđena kanonskom tradicijom, te drugo, da njegovu primjenu na općoj razini treba dodatno uskladiti u biblijsko-dogmatskom, jurisdikcijsko-pravnom i posebno u povijesnom smislu, o čemu je već bilo govora na razini potkomisija.²⁹

4.2 Putokaz dokumenta iz Chietija 2016. god.

Četrnaesta po redu skupština Međunarodne mješovite komisije za dijalog između Katoličke i Pravoslavne Crkve održana je u mjestu Francavilla al Mare, Biskupija Chieti, u talijanskoj pokrajini Abruzzo od 16. do 21. rujna 2016. god. Glavna tema skupštine bila je rasprava o dokumentu *Sinodalnost i primat u prvom tisućljeću. Na putu zajedničkog razumijevanja u službi jedinstva Crkve*.³⁰ Uo-

28 Usp. Ignacije ANTIOHIJSKI, Epistula ad Romanos, u: BKV, vidi prolog, 136. O njegovim posebnim izrazima kojima obasipa Rimsku Crkvu egzegetira Janko ŠIMRAK, Sv. Ignacije Antiohijski i primat rimske Stolice, Bogoslovska smotra, 2 (1911.) 1, 32-42.

29 O potkomisijskim susretima na grčkom otoku Pafosu 2009. i u Beču 2010. god. usp. radni materijal: Uloga Rimskog biskupa u Zajednici Crkve prvog Milenijuma. Više o Ravenskom dokumentu usp. Niko IKIĆ, Ravenski dokokument i Pastor aeternus. Dva dokumenta – dva svijeta – jedan izazov, u Vrhbosnensia, 17 (2013.) 1, 139-156.

30 Vidi dokument: www.unifr.ch/iso/.../Chieti_Dokument_D_final.pdf.

čavajući važnost različitosti koja se u Crkvi očituje Komisija je prepoznala kontinuitet teoloških, kanonskih i liturgijskih načela, koja predstavljaju vezu zajedništva Istoka i Zapada. Na ovom temelju obadvije strane dalje trebaju tražiti odgovor na pitanje kako primat, sinodalnost i njihovu međusobnu povezanost danas i ubuduće razumjeti i primjenjivati.

U spomenutom najnovijem dokumentu iz Chietija sinodalnost se razumije kao temeljnu kvalitetu Crkve kao cjeline. Pojam *primat* odnosi se na ulogu prvoga (*primus, protos*). U Crkvi primat pripada Isusu Kristu, njezinoj Glavi. Pavao kaže: „On je Glava Tijela Crkve. On je Početak, Prvorodenac od mrtvih, da u svemu bude Prvak (*proteuon*)“ (Kol 1,18). Crkvena tradicija nedvojbeno svjedoči da je biskup unutar sinodalnog života Crkve na različitim razinama uvijek bio priznat kao „prvi“. Isus Krist povezuje ovu ulogu „prvoga“ sa „služenjem“ (*diakonia*): „Ako tko želi biti prvi, neka bude od svih posljednji i svima poslužitelj“ (Mk 9,35). Kako bi se doseglo zajedničko razumijevanje primata i sinodalnosti, neophodno je ponovo promisliti povijesne temelje. U zaključku dokumenta ističe se da je za vrijeme prvog tisućljeća Crkva na Istoku i Zapadu bila ujedinjena po tome što je čuvala apostolsku vjeru, održavala apostolsku sukcesiju biskupa, razvijala strukture sinodalnosti u neodjeljivoj povezanosti s primatom te što je razumijevala autoritet kao službu (*diakonia*) ljubavi.³¹

Očito je da je dokument iz Chietija iz 2016. god. idejni i sadržajni nastavak dokumenta iz Ravenne iz 2007. god. Već je tada bilo jasno prihvaćano da se koncilijarnost (sinodalnost) i autoritet međusobno prožimaju. Već tada su uočene i argumentima dokazane tri razine na kojima se sinodalnost i primat međusobno prožimaju. Velik značaj ovog dokumenta iz Chietija leži pak u tome da ravenki pravac nije zaboravljen i napušten. To je poruka da se puno jedinstvo Crkve može ostvariti samo na temeljima pomirene sinodalnosti i primata.³² Dokument iz Chietija svakako je dobar pravac u pravome smjeru.

31 Usp. dokument: Sinodalnost i primat u prvom tisućljeću, br. 3 i 4.

32 Prije hvatanja u koštac s ovim zajedničkim pitanjima čini se da će kršćanski Istok morati usuglašavati pitanja primata i jurisdikcije unutar samog pravoslavlja, na što ukazuju problemi i teme iz

5. Poticaji za daljnja usuglašavanja

Kao malu uvodnu opasku spomenuo bih kako teologija danas sve više govori o *zajedništvu Crkava* umjesto o *jedinstvu Crkava* jer nekima pojam *jedinstvo* implicira i sugerira fuziju iako to doista ne podrazumijeva. Ispravno shvaćeno, *jedinstvo* nije nešto samo organizacijsko, administrativno ili upravno nego, prije svega, vjersko, duhovno i sakramentalno. U ovom kontekstu shvaćanje *jedinstva* u opravdanoj različitosti može biti itekako legitimno, budući da su utemeljene različitosti njegov novi sjaj i bogatstvo. Različitosti nisu kontradiktorne jedinstvu nego su s njim komplementarne, dok njegove različite teološke formulacije mogu biti nadopunjavajuće, a ne isključujuće i suprotstavljajuće. Uvažena i legitimna različitost sprečava ekstremnu težnju jednoličja i jednoobraznosti kao jedinog oblika jedinstva, a istinsko jedinstvo sprečava ekstreman partikularizam različitosti. U ovakvom razumijevanju naznačenih pojmova rješavanje pitanja odnosa primata i sinodalnosti u bitnome bi doprinijelo kako zajedništvu Crkava tako i njezinu duhovnom jedinstvu.

U teološkom promišljanju ovog odnosa također se ne smije smetnuti s uma da kako primat tako i sinodalnost kao struktura imaju svoje prednosti i manjkavosti. Ni jedna struktura u sebi ne izražava *totus et totaliter* potpuno savršenstvo otajstva Crkve. Povijest sinodalne strukture općenito pokazuje lakšu moguću veću ovisnost o državnim strukturama, a određenu prednost u postanju „narodnom Crkvom“. Na drugoj strani, primicijalna struktura više je povezana s opasnošću pretvaranja službe u jurisdikciju, a pozitivno omogućava daleko više reda i unosi više mira i nutarnje sigurnosti u posebno uzburkanim vremenima i vjerskim previranjima. Psihološki i vjerski primicijalna linija u konačnici se čini doista potrebnom i osmišljenom. U tom je smislu pozitivan osjećaj danas da, s jedne strane, pravoslavno-sinodalna struktura sve više čezne za primicijalnim prednostima te da katoličko-primicijalna struktura, s druge strane, sve više uvažava sinodalne istočne elemente i daje im sve veće zna-

Krete. Više: Niko IKIĆ, Sveti i veliki sabor Pravoslavne Crkve. Pogled iznutra i izvana, u: Vrhbosnensia, 20 (2016.) 2, 747-746.

čenje.³³ Ovakvi su znakovi više od puke sugestije. Ovakvo je traženje za prožimanjem primata u sinodalnosti i sinodalnosti u primatu neizbježan smjer i ohrabrujući putokaz u ekumenskim naporima.

Među poticaje za daljnje približavanje primata sinodalnosti i sinodalnosti primatu spomenuo bih prijedloge četiriju živućih kardinala od kojih je jedan *papa emeritus*. Iz povijesno-teološke perspektive, umirujući i pomirbeni prijedlog na ovome putu ponudio je Joseph Ratzinger u Grazu još 1976. god. stavom da se od pravoslavnih u svezi s jurisdikcijskim primatom ne treba više zahtijevati nego što je to bilo formulirano i življeno u prvome tisućljeću. Prema njemu, pravoslavni ne bi morali doslovno prihvatiti dogmu o primatu i nezabludivosti iz 1870. god., dovoljno bi bilo da je ne smatraju herezom.³⁴ Njegov prijedlog omogućio bi tzv. različitu ili asimetričnu primjenu prakse jurisdikcijskog primata na Zapadu i Istoku. Iako nije potpuno na istoj razini, ipak vrijedi spomenuti da je nekakva koegzistencija primata i sinodalnosti već poznata i prakticirana unutar Katoličke Crkve koju svjedoči *Zakonik crkvenog prava istočnih Crkava* koje imaju svoje patrijarhate i sinodalnu crkvenu strukturu, a u potpunom su jedinstvu s Rimskom Crkvom.³⁵

Kardinal Kasper misli da koncepcija primata i sinodalnosti ili koncilijarnosti može biti približena ako Petrovu službu primarno promatramo kao službu jedinstva vjere i slobode Crkve. Put traženja gleda u sintezi nauka o primatu u prvom i drugom tisućljeću kao pomirnicu autoritativnog principa i načela slobode te kao smjerokaz puta u trećem tisućljeću.³⁶

Kardinal Scheffczyk ističe kako je pitanje primata i koncilijarnosti nužno promatrati u sastavu cjelovitosti, posebno pak iz vida

33 Usp. članak Petera HÜNERMANN, Ojačati sinodalne elemente u Crkvi, u: Crkva u svijetu, 34 (1999.) 4, 500-507.

34 Usp. Joseph RATZINGER, Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentaltheologie, München, E.ewel, 1982., 209-210. Isti je stav ponovio kao papa 2010. god. Usp. Light of the World. The Pope, the Church and the Signs of the Times, San Francisco – Freiburg, 2010., 89.

35 Usp. Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (CCEO), kan. 27. Nadbiskupijske sinode Istočne katoličke Crkve mogu usklađivati svoje blagdane, a njihove patrijaršijske sinode najviša su instancija u pitanjima patrijarhata na čijoj se razini uređuje pitanje npr. jezika u liturgiji. Usp.: Orientalium Ecclesiarum. Dekret o istočnim katoličkim Crkvama, 9. 19. 23.

36 Usp. W. KASPER, Dienst an der Einheit, u: Catholica, 32 (1978.) 23.

sakramentalne i *communio* teologije.³⁷ Mora se otkriti međusobno nadopunjavanje, prožimanje i tako doći do međusobnog zbližavanja pogleda.

Kardinal Lehmann iz katoličke perspektive predlaže da se tri pitanja vezana uz Petrovu službu iznova promisle: prvo, da se odnos *ius divinum* i *ius humanum* dublje diferencira, a manje rastavlja, budući da se božansko pravo razvija i prepoznaje ljudskim kategorijama, a ljudsko je pravo u Crkvi uvijek inspirirano božanskim impulsima Duha Svetoga; drugo, da se dublje promisli nezabludivost vezana uz primat u općem eklezijalnom okviru; treće, da se dublje razmotri opća jurisdikcija vezana uz primat i jurisdikcija mjesnoga biskupa budući da biskupi nisu papinski delegati, a papa nije „*superbiskup*“ nego glava biskupskoga kolegija (*collegii caput*), iz čega slijedi da Katoličku Crkvu ne treba sužavati i promatrati kao papinu biskupiju, ističe kardinal Lehmann.³⁸

Kad je kolegij biskupa u pitanju, važno je na ovome mjestu podsjetiti, sažimajući dokumente Drugog vatikanskog sabora, te imajući na umu novozavjetnu temeljnicu da su apostoli utemeljeni kao kolegij, a ne kao suma pojedinaca: prvo, da kolegij biskupa isto tako nije *suma* ili zbroj pojedinih biskupa nego *corpus*, *ordo* i *collegium*; drugo, da kolegij ima svoju odgovornost u zajedništvu s papom, ali i vlastitu; treće, da je kolegij, zajedno s papom na čelu, nositelj najveće vlasti u Crkvi; četvrto, da tu vlast biskupi ne dobivaju od pape nego preko njega od Isusa Krista po Duhu snagom ređenja i papinskoga postavljanja u tu službu.³⁹ Gledano iz ovakvog

37 Usp. L. SCHEFFCZYK, Das Petrusamt in der Kirche, u: *Catholica*, 32 (1978.) 27. Zajedništvo (*communio*) Katoličke Crkve posebno je došlo do izražaja smrću pape Ivana Pavla II. Usp. Ivica MUSA, Papinstvo – služba za budućnost čovječanstva, u: *Obnovljeni život* (OŽ) 2 (2005), 127-128.

38 Usp. Karl LEHMANN, Grundlinien und Probleme des ökumenischen Petrusamtes. *Katholische Überlegungen zu den internationalen Gesprächsergebnissen*, u: K. LEHMANN (ur.), *Das Petrusamt*, 141-145. Korisno je pogledati: ISTI, *Das Petrusamt, Geschichtliche Stationen seines Verständnisses und gegenwertige Positionen*, München, 1982. Vidi također: ISTI, *Signale der Zeit. Spuren des Heils*, Herder, Freiburg, 1983. U svemu tome valja razlikovati *sensus fidelium* i *consensus fidelium* koji se ne moraju uvijek podudarati, usp. Hans Urs von BALTHASAR, *Der anti-römische Affekt. Wie läßt sich das Papsttum in der Gesamtkirche integrieren?*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1974., 162, 200, 260. ISTI, *Wie läßt sich das Papsttum in der Gesamtkirche interpretieren?*, Herder, Freiburg, 1974.

39 Usp. npr. LG 8. 12. 19. 20. 22. 24. 28. U odnosu papa – biskupski kolegij javlja se pitanje radi li se ovdje o dvama subjektima ili o dvama načinima djelovanja? Postoje dva recipirana teološka i prav-

poimanja, mjesni biskupi morali bi voditi više računa u smislu suodgovornosti i su-brige za susjedne, odnosno regionalne Crkve, pa i za opću Crkvu. Dosadašnja katolička praksa najčešće svjedoči da je mjesna Crkva samo bila odgovorna univerzalnoj, a ne i onoj regionalnoj, što se čini nelogičnim. Možda bi plodniji drugačiji odnos bio moguć onda kad bi regionalne crkvene institucije bile osigurane većim pravima npr. na razini biskupskih konferencija, ili kako je nekada bilo npr. na metropolitanskim ili patrijaršijskim razinama ili na razini nekadašnjih primasa!? Veća prava mjesnim i regionalnim Crkvama bila bi moguća samo ako se stvari još dublje i konkretnije dogmatski-eklezijalno promisle uz utemeljenu svijest odgovorne supsidijarne brige za očuvanje jedinstva opće Crkve te ako se to ne shvati, s jedne strane, kao osiromašenje ili umanjene općih papinskih prava ili, s druge strane, kao ograničenje biskupskih prava.⁴⁰

Umjesto zaključka

Na Zapadu razvijena primicijalna i na Istoku tradicionalna sinodalna struktura Crkve plod su dviju ekleziologija koje su imale svoje povijesno-eklezijalne naglaske i interpretacije u povezanosti s biblijskim utemeljenjem primata i sinodalnosti. Postupno se na Zapadu razvila takva interpretacija univerzalne ekleziologije koja je od devetog stoljeća postala temelj univerzalnog papinskog jurisdikcijskog primata, svoj je dogmatski vrhunac doživjela na Prvom vaticanskom saboru, a onaj praktični zenit u prvim trima stoljećima dru-

na mišljenja od kojih prvo zastupa tezu da se radi o dvama različitim subjektima crkvene vlasti, a drugi mišljenje koje zastupa tezu da se ipak radi samo o jednom papinskom subjektu kao nositelju primata na čelu biskupskoga kolegija. O tome više: Karl RAHNER, *Zum Verhältnis zwischen Papst und Bischofskollegium*, u: *Schriften zur Theologie VIII*, Benziger Verlag, Einsiedeln – Zürich – Köln, 1967., 374-394. Usp. također: Karl RAHNER, *Grundkurs des Glaubens*, 368-372. Usp. Michael SCHMAUS, *Papst*, u: *Sacramentum mundi*, III., stupci 970-991. O odnosu biskupskog kolegija s papom posebno vidi stupce 983-991. Isti je tekst objavljen u: *Herders Theologisches Taschenlexikon 5.*, Herderbücherei 455., Herder, Freiburg, 1973., 317-334.

40 O teološkom i pravnom okviru biskupskih konferencija progovorio je sveti Ivan Pavao II. u svome motupropriju pod nazivom *Apostolos suos* 21. svibnja 1998. god.; www.dbk.de/presse (24. studeni 2015.). U dokumentu se posebno obrađuje kolegijalno jedinstvo među biskupima te biblijski i dogmatsko-eklezijski obrazlaže smisao trajne institucije biskupskih konferencija uz dopunske norme. O njezinoj važnosti govorila je također Sinoda biskupa 1985. god. Na neke nove prijedloge njezine uloge u procesu decentralizacije i reforme Rimske kurije progovorio je također pročelnik Kongregacije za nauk vjere kardinal Gerhard Ludwig Müller, www.kta.ktbih (24. studeni 2015.).

gog tisućljeća. Na Istoku je prevladavala euharistijska ekleziologija koja potječe još iz ranokršćanstva u kojoj se, uz spomenute razvoje, s vremenom ustalila sinodalno-koncilijarna struktura Crkve.

Prema Congarovoj procjeni, u teološko-eklezijalnom opravdavanju Zapad je više tretirao dio kao cjelinu, a cjelinu shvaćao kao primarnu, dok je Istok pretakao cjelinu u dio, a dio (lokalno) shvaćao kao primarno. Zapad je u prvi plan isticao jedinstvo kao vrijednost, dok je kršćanski Istok prvo stavljao naglasak na različitost kao vrijednost. U traženju punog ponovnog jedinstva Zapad je u stalnoj opasnosti od poistovjećivanja cijeloga kršćanstva samo s latinizmom i katolicizmom, a Istok samo s pravoslavljem, isticao je Congar.⁴¹ Slavni je Dominikanac jedinstvo Crkve promatrao kao već u biti darovani dar odozgo, a kocilijarnost (katolicitet, sabornost, sinodalnost) kao cilj koji tek treba biti ostvaren.⁴² Jedinstvo Crkve pak ne smije biti samo idejni pristanak na zajedničko iz prošlosti nego istinsko zajedništvo u vjeri i konkretnom životu danas i sutra.

U traženju jedinstva vjere Istok je naglašavao opravdanu potrebu različitosti, a Zapad opravdanu potrebu jednolikosti u disciplini i liturgiji, uz obrazloženje da ako imate Petrovu vjeru, morate imati i Petrovu tradiciju, a onda i jurisdikciju. Iz katoličke perspektive treba priznati da određeno izvršavanje papinskog autoriteta jučer predstavlja velik problem shvaćanju autoriteta i primata danas. Ipak valja naglasiti da nije bilo sve tako crno kako neki sugeriraju, a to pak trebaju drugi prihvatiti i toga se osloboditi.

Nadam se da je svijest i potreba usuglašavanja primata i sinodalnosti jača nego ikada prije. To gledam kao prepoznat jasan cilj s obiju strana, a kad je cilj jasan i prihvatljiv, onda će se naći i pravi put do cilja.

41 Usp. Yves CONGAR, Autonomija i centralna vlast u Crkvi, u: Svesci-Concilium, 40 (1980.), 7-15. Nisu svi oduševljeni približavanjem dviju crkvenih struktura. Kada je patrijarh Dimitrije 1988. god. nazočio katoličkoj misi u Rimu i dopustio da pravoslavni đakon pročita evanđelje, bio je napadnut od strane atoških monaha o čemu je pisalo Pravoslavlje, br. 519, od 1. 11. 1988., na str. 4 pod naslovom: Bratstva Svete Gore patrijarhu Dimitriju. Bratstvo je uznemireno zbog takvih ekumenskih gesta i izražava stav da su rimokatoličke tajne (sakramenti) nevažeci, a kao opravdanje navode istraživanja Jovana Zizjulusa. Bratstvo izražava želju da se papinstvo dogmatski ispravi i vrati u krilo Crkve Hristove pravoslavne.

42 Usp. Cornelis Th. M. van VLIET, Communio sacramentalis. Das Kirchenverständnis von Yves Congar – genetisch und systematisch betrachtet, Mainz, 1995., 72.

**PRIMACY IN THE SYNODALITY – SYNODALITY
IN THE PRIMACY
REFLECTIONS ON CATHOLIC-ORTHODOX
DIALOGUE**

Abstract

For centuries synodality and primacy have been regarded as irreconcilable and the gap between them insurmountable. What is today's ecumenical Catholic-Orthodox perspective of the relationship between primacy and synodality? From this point of view, the article briefly presents the growing theological distance, particularly after the First Vatican Council, and the ecumenical approaches related to the foundations and documents of the Second Vatican Council, the views of renowned Catholic and Orthodox theologians and the documents of the Joint International Commission, especially from Ravenna (2007) and Chieti (2016). The work clearly demonstrates the change of theological awareness on both sides that primacy and synodality, as two Church structures based on the development of two ecclesiologies (Eucharistic and Universal) no longer exclude each other, but open up and supplement. Each structure needs the other. Their congruence as a guideline should be perceived and applied, and their conflict should be excluded. In order to advance on the path of Church unity we must increasingly seek to understand the primacy in the synodality and look for synodality in the primacy.

Key words: ecumenism, synodality, primacy, ecclesiology.